

*Sarıkamış/Beyaz Hüzün Romanında Savaş Ortamının Duygular Üzerinden Aktarımı**

DR. SELAMİ ALAN**

Öz

Bağrında doksan bin şehidi ağırlayan Sarıkamış hem kahramanlığın hem de hüznün abidesidir. Büyük acıların yaşandığı bu mekân, bugüne kadar birçok şiire, türküye, ağıta, tiyatroya veya romana konu olmuştur. Fakat bu edebî türler arasında romanlar ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Çünkü kurmaca dünyanın imkânlarından da faydalanan bu eserlerin, tasvir ve tahliller yaparak olayları daha detaylı, daha etkili anlatma güçleri vardır. Üzerinde durulması gereken husus, bu eserlerin savaşla ilgili duygu ve düşünceleri nasıl yansıttıklarıdır. Bu bakış açısıyla incelenebilecek eserlerden biri, İsmail Bilgin'in *Sarıkamış/Beyaz Hüzün* adlı romanıdır. Sarıkamış Harekâtı'nı ve bu harekâta şehit olan askerleri hatırlatma hedefiyle kaleme alınan *Sarıkamış/Beyaz Hüzün* romanında, ana olay çevresinde değişik birçok olay kesitler hâlinde sunulmuştur. Böylece hem cepheye giden askerlerin hem de bu seferberlikten etkilenen halkın duygularına yer verilmiş; okurun oradaki çetin savaş ortamını ve mücadele eden askerlerin ruh hâllerini hissetmesi istenmiştir. Bu çalışmada, romanda öne çıkarılan duygular üzerinden okura verilmek istenen mesajların tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Sarıkamış, Beyaz Hüzün, Türk Romanı, Tarihî Roman, İsmail Bilgin

THE EXPRESSION OF WAR ATMOSPHERE THROUGH EMOTIONS IN THE NOVEL *SARIKAMIŞ/BEYAZ HÜZÜN*

Abstract

Sarıkamış, which hosts ninety thousand martyrs, is the monument of both heroism and sorrow. This place where considerable griefs were experienced has become the topic of many poems, folk songs, laments, plays or novels. However, novels have a privileged place among these literary genres. Because these works, which also benefit from the opportunities of fictional world, have the power of narrating the event in a more detailed and effective way by making descriptions and analyses. The point which should be discussed here is how these works reflect the feelings and thoughts about the war. One of the novels that can be

* Bu makale, 31 Ocak-3 Şubat 2018 tarihleri arasında Kayseri Erciyes Üniversitesi'nde düzenlenen USBİK 2018 Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde "Sarıkamış/Beyaz Hüzün Eserinden Hareketle Romanlardaki Savaş Anlatıları Üzerine Bir Değerlendirme" başlığıyla sunulan bildirinin düzenlenmiş ve geliştirilmiş hâlidir.

** Bolu İzzet Baysal Üniversitesi, alanselami@gmail.com, orcid.org/0000-0001-7388-0430

Gönderim tarihi: 10.07.2018

Kabul tarihi: 05.08.2018

evaluated with this point of view is *Sarıkamış/Beyaz Hüzüün* by İsmail Bilgin. The novel aims to remind the Sarıkamış operation and the soldiers who were martyred during this operation. In the novel, many different events around the main event are presented in sections. Thus, the emotions of both soldiers who went to front line and people who were affected by this mobilization are given together. Accordingly, the readers are expected to feel the harsh war atmosphere and the mood of struggling soldiers. In this study, it is aimed to determine the messages that the author expected to convey to the reader through the emotions emphasized in the novel.

Keywords: Sarıkamış, White Grief, Turkish Novel, Historical Novel, İsmail Bilgin

GİRİŞ

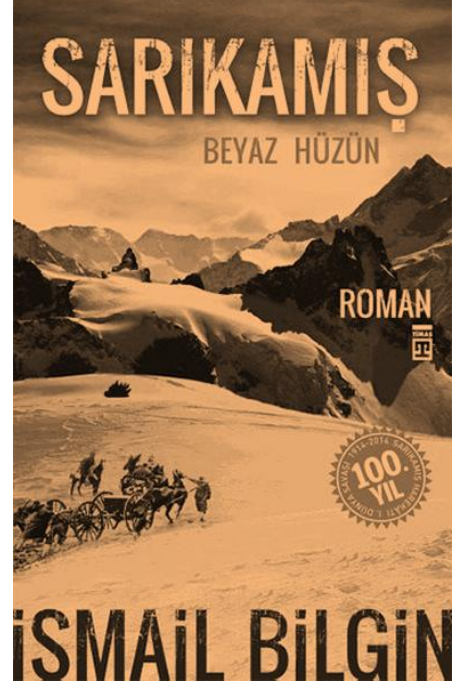
Genellikle toplumsal, ekonomik, dinî veya kültürel unsurların çatışması neticesinde ortaya çıkan savaşlar, şiddet ve yıkıma yol açan durumlardır. Daha ziyade diplomatik ilişkileri kesen “iki hasım kuvvetin, başka bir yolla elde edemedikleri hakları kuvvet kullanarak alma isteğinden” (Duman, 2018: 101) kaynaklanır. Diğer bir ifadeyle; “paylaşılamayan topraklar, bir fikri ya da inancı yaymak, sömürge zihniyeti gibi sebeplerle ortaya çıkan, beraberinde vahşeti getiren, ailelerin dağılmasına, ocakların sönmesine, haritaların değişmesine, açlığa, sefalete, salgın hastalıklara, genç nüfusun telef olmasına ve milyonlarca günahsızın katledilmesine yol açan felaketlerdir” (Sınar Çılgın, 2003: 7). Ancak tarih boyunca insanlar, değişik birçok sebeple savaşı meşrulaştırmış ve kendileri gibi düşünmeyen veya çıkarlarına ters düşenleri yaşlı-geç, kadın-erkek demeden öldürmeye devam etmişlerdir. Öyle ki “epiklere dayanan en eski edebiyatlarda, savaş dünyanın olağan bir durumu gibi” (Belge, 2012: 440) işlenmiştir. Bu yönüyle savaşlar, içerdikleri bütün acılara ve acımasızlıklara rağmen “insanlığın aslı gerçeklerinden” (Coşkun, 2011: 32) biri olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla savaşı bir dünyanın olabileceğini söylemek mümkün görünmemektedir. Zira tarih boyunca insanlar “ötekileri” yok etmek için her zaman “kendilerince haklı” nedenler üretmiş ve üretmeye devam edeceklerdir.

“Öteki”, insanlar için vazgeçilmezdir. Çünkü bir aileye, bir topluma aidiyet ihtiyacındaki insan, kendi kimliğini tanımlamak, bulmak ve korumak için illaki bir “öteki” oluşturur ve onun karşısında yer alır.¹ Referans noktası olarak “öteki”ni esas alan kişinin kimliğinin çerçevesi, “öteki”nin tanımına göre büyüyüp küçülmektedir. Yani “öteki” aile olduğunda “ben”, “öteki” mahalleli olduğunda “aile”, “öteki” farklı bir şehirden olduğunda “hemşehri”, “öteki” diğer ülkeden olduğunda “vatandaş” kimliği ortaya çıkmaktadır.

¹ Bozkurt Güvenç'e göre, eğer “ötekiler olmasaydı, kişi onları yaratır, onların karşısında yer alırdı - kendi kimliğini bulmak, tanımlamak, korumak için.” (2010: 7).

Dolayısıyla bir soğan yumrusunun katmanları gibi iç içe, üst üste geçmiş bu kimlikler arasından evrensel bir kimliğin ortaya çıkması için “öteki”nin dünya dışından olması gerektiği söylenebilir. “Ötekiler”in var olduğu bir dünyada ise “doğru” her zaman göreceli kalacak ve mücadele kaçınılmaz olacaktır.

İnsanların “ötekiler”le süren mücadeleleri, edebî eserlere de yansımıştır. Toplumların değişik değerlerini muhafaza eden kolektif bellek vasıtaları arasında sayılabilecek bu edebî eserlerde savaşlar birçok farklı açıdan ele alınmıştır. Sarıkamış Harekâtı’nı ve bu harekât sırasında şehit olan askerleri hatırlatma hedefiyle kaleme alınan *Sarıkamış/Beyaz Hüzün* romanı da bu eserlerden biridir. Eserde, savaştaki birçok olay kesitler hâlinde kurgulanarak hem cepheye giden askerlerin, hem de bu seferberlikten etkilenen halkın duygularına yer verilmiştir. Böylece okurun oradaki çetin savaş ortamını ve mücadele eden askerlerin ruh hâllerini hissetmesi istenmiştir. Bu çalışmada da romanda öne çıkarılan duygular üzerinden okura kazandırılmak istenen değerlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

BİR HÜZÜN HİKÂYESİ: SARIKAMIŞ

Sarıkamış Harekâtı, yazarın ifadesiyle, “ders alınacak belli başlı yenilgilerdendir” (Bilgin, 2006: 7). Fakat unutulmaması gerekir ki, “tarihte zaferler kadar yenilgilerin de millî kimliğin kuvvetlenmesinde rolü büyüktür” (Biricik, 2016: 109). Bu yenilginin bilimsel muhasebesinin uzman tarihçiler tarafından yapıldığının ve yapılacağı bilincinde olan yazar, eseri kaleme alma amacını; “tarihimizdeki bu hazin harekâtın nasıl gerçekleştiğini anlatmak, askerimizin hem tabiatla hem de Ruslarla olan mücadelelerini gözler önüne sermek ve Sarıkamış şehitlerimizin hatırlanmasını sağlamak” (Bilgin, 2006: 7) olarak belirtmiştir. Anlattıklarına inandırıcılık kazandırmak maksadıyla da tarihî belge ve kaynaklardan istifade etmiştir. Fakat olayları ve neticelerini, harekâtı planlayan komutanların veya tarihçilerin bakış açısıyla genellemeler ve istatistiksel veriler şeklinde değil, bireyler üzerinden psikolojik tahlillerle aktarmaya çalışmıştır. Bu tahlilleri ise sayfalar dolusu uzunlukta değil, olay akışının içinde kesitler hâlinde vermiştir. Ayrıca “romandaki kişi sayısını sınırlı tutarak ve yoğun tasvirlerden uzak durarak olay akışının dağılmasını önlemiş” (Yıldırım, 2015: 139) ve metnin sürükleyiciliğini bozmamıştır.

İsmail Bilgin, *Sarıkamış/Beyaz Hüzün* romanına, Mehmet Akif Ersoy'un şu mısralarıyla başlar:

"Gitme ey yolcu, beraber oturup ağlaşalım.
Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım.
Ne yapıp ye'simi kahreyleyeyim, bilmem ki,
Öyle dehşetli muhitimde dönen matem ki!
Ah karşımda vatan namına bir kabristan,
Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan..." (2011: 209).

Romanın başında elem, yeis, matem, kabristan, kahretmek ve ağlaşmak gibi karamsar sözcüklerle örülü bu mısralara yer veren yazar, bir anlamda okura nasıl bir romanla karşılaşacağını önceden haber vermektedir. Şiirin hissettirdiği bu kasvetli havayı, henüz Balkanlarda yaşadıkları hezimetin acısını üzerlerinden atamamış ve Haydarpaşa Limanı'nın ustura keskinliğindeki ayazında titreşen askerlerin tasviriyle devam ettirir.

Kurmaca bir eser kaleme almanın rahatlığıyla, "*mevcut malzemeyi değiştirerek yeniden inşa etme*" (Argunşah, 1990: 6) gücünü elinde bulundurmasına rağmen yazar, romandaki olayların akışını Sarıkamış Harekâtının bütününe içerecek nitelikte ve tarihî belgelerdeki bilgilerle aynı doğrultuda kurgular. Olayı bütün ayrıntılarıyla vermesinin sebebi ise olayların tarihî kayıtlardaki bilgilerle çatışmadığını gösterme isteğidir (Akça, 2016: 76). Mesela romandaki vaka zamanı (25 Aralık 1914 - 5 Ocak 1915) ile Sarıkamış Harekâtı'nın gerçekleştiği süre aynıdır.

Sekiz bölümden oluşan romanda olaylar, Sarıkamış Harekâtı'na katılmak üzere Haydarpaşa Limanı'ndan Trabzon'a sevk edilen askerlerin yolculuklarıyla başlar. Düşmandan ziyade açlık, yokluk, hastalık ve soğukla mücadeleyle geçen bu zorlu yolculuk genelde, romanın kahramanlarından Faik Çavuş'un bakış açısıyla anlatılır. Yer yer de olaylar; Kadir Ağa, Erzurum valisi Tahsin Bey, Yüzbaşı Baki, Doktor Yüzbaşı Nazım Şakir, Teğmen İsmail Hakkı, Doktor Derviş gibi değişik kişilerin gözünden ve kesitler hâlinde aktarılır. Genelde hüznü dolu sahneler içeren bu olayların okur üzerindeki etkisini arttırmak için ise romandaki kahramanların duygu ve düşüncelerine yoğun bir şekilde yer verilmiştir. Bu bölümlerde okura, cephede canlarını feda eden askerlerin de korku ve cesaretleriyle, hayal kırıklıkları ve ümitleriyle, hatıra ve hayalleriyle aslında sıradan birer insan oldukları hatırlatılmak istenmiştir. Askerlerin ikilemlerle dolu iç dünyalarından bahsedilerek çekilen sıkıntıların ve yapılan fedakârlıkların okur tarafından daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir. Romanda değişik olaylarla harmanlanarak sunulan bu duygu ve düşüncelerden ön plana çıkanlar şöyledir:

A. Savaştan Kaçma Arzusu

Romanda dikkat çeken duygu ve düşüncelerin başında, savaştan kaçma arzusu gelmektedir. Yazar, savaş ortamının zorlu ve acımasız şartlarında askerlerin zihninde doğal olarak oluşabilecek bu düşünceyi, romanda kurguladığı Faik Çavuş karakteri üzerinden verir. Faik Çavuş, Balkan Harbi'ne katılıp yaşanan bozguna şahit olmuş, bir trenin son vagonunda salkım saçak İstanbul'a kaçabilmiş, Sultanahmet Camii'ndeki karantina ve güvenlik cenderesi içinde günlerce ölümü beklemiş, hastalığı yenerek tekrar cepheye gitmek üzere yollara düşmüş tecrübeli bir askerdir. Yani, vatanı ve milleti için canını seve seve feda etmeye hazır bir vatanperverdir. Fakat kaçma düşüncesi roman boyunca zihnini bulandırır. Yazar, vatan sevdalısı olarak tanıttığı bu kahramanın iç dünyasında yaşadığı bu ikilemi romanın başlarında şu cümlelerle verir:

"Arsız bir misafir gibi beynine yerleşmiş olan kaçmak düşüncesini ilk defa ciddi bir şekilde düşünmeye başlamıştı. Kaç defa bu yılışık düşünceyi beyninden kovmak istemiş ama kaçış fikri ısrarla beyninin en ince kıvrımlarına kalın bir tortu gibi çökmüştü. Ancak o, bu şekilde düşünmenin kendisine yakışmadığını biliyor, gizliden gizliye utanç duyuyordu. Duyularını bir başkası tahmin etmiş gibi ürkek gözlerle etrafına bakıyor, uzayıp giden yürüyüş kolundaki erlerin kendisine bakmadığını, beyaz kelebekler gibi uçuşan kar tanelerinin umarsızca yağdığını görüp rahatlıyordu" (Bilgin, 2006: 21).

Faik Çavuş, çetin kış şartlarının ağırlaştırdığı ve aylarca süren yolculuk sırasında değişik vesilelerle bu kaçış fikrini aklına getirir ve iç âleminde kendi kendisiyle defalarca mücadele eder. Bir müddet sonra ise bu ruhi bunalım, dışarıya da aksetmeye başlar. Gerek savaş meydanlarında daha önce yaşadıklarının gerekse o andaki soğuk, yorgunluk ve açlığın etkisiyle kriz geçirmeye başlar. Bir gün, içindeki sesin durmadan tekrarladığı "Kaç!" emrine uyararak bilinçsizce koşar. Dizlere kadar birikmiş karların içinde düşse kalka koşmaya çalışan Faik Çavuş'un yardımına silah arkadaşı olan Ziver yetişir. Takati kesildiği için düştüğü yerde yüzüstü yatan Faik Çavuş'u kaldırır ve kendine getirir. Derin bir uykudan uyanmış gibi Ziver'e bakan Faik Çavuş;

"Kendimi kaybettim Ziver. Kaçmak istedim biliyor musun? Kaçmak. Kaçamadım. Fakat biliyorum ki, gönlüme zehirli bir engerek yılanı gibi çöreklenmiş sanki. En kısa sürede beni kaçmam için yine sokup zehirleyecek. Gene kaçmak isteyeceğim. Gene..." (Bilgin, 2006: 102).

Yürüyüşün ilerleyen günlerinde, beynindeki "zehirli yılan"ın "Kaç, buralardan kurtul!" nidalarını tekrar işitmeye başlayan Faik Çavuş, iç sesiyle yine kavga etmeye başlar ve farkında olmadan "Kaçmayacağım!" diye bağırır. Onun bu durumu, karların uçsuz bucaksız beyazlığında hiç bitmeyecekmiş gibi görünen bir yürüyüş sırasında hayallere dalan, hatıralarını yâd eden ve arkadaşlarıyla konuşacak mecali kalmadığı için kendi

kendisiyle konuşan -daha doğrusu boğuşan- bir insanın psikolojisini yansıtmaktadır. Eser boyunca kahramanının bu iç çatışmasını aktarmaya çalışan yazar, Faik Çavuş'un bu ruh hâlini şöyle açıklar:

“Savaşmaktan değildi kaçması hele düşmandan kaçması hiç değildi... O, yıllardır gönlündeki yorgunluğun ve sürüp giden yoklukların yüzünden, canını dişine takarak can vermeye, savaşmak için bu gidişlerden bıkmıştı. İşte bu bıkkınlık kendisini kaçırmaya doğru itiyor, zorluyordu” (Bilgin, 2006: 190).

Yazar bu ifadelerle, kahramanının kaçma düşüncesi neticesinde yaşadığı iç çatışmanın korkudan kaynaklanmadığını vurgular. Onun vatanseverliğinde şüphe yoktur. Asıl sebep bıkkınlıktır. Faik Çavuş'un bu hâli, Anadolu halkının içinde bulunduğu durumu yansıtmaktadır. Bu anlamda o, yıllardır bitmeyen savaşlarda, yokluk ve perişanlık içinde cepheden cepheye koşan bir milleti temsil etmektedir. Yazar bu kurgu sayesinde, hem o yıllarda toplumun içinde bulunduğu psikolojiyi aktarmakta hem de savaşmak için cepheye giden askerlerin birer makine değil, insan olduklarını okuruna hissettirmektedir. Böylece okurun kendisini romandaki kahramanlarla özdeşleştirmesine imkân sağlayarak romanın okur üzerindeki tesirini arttırmayı hedeflediği söylenebilir.

B. Üşüyen Bedenleri Yakan Bir Ateş: Hasret

Cepheye gitmek üzere Haydarpaşa Limanı'nda toplanan askerlerin tasviriyle başlayan romanda ilk vurgulanan duygu hasrettir. Yazar, bir taraftan yağmur ve rüzgârla soğuyan limanın tasvirini yaparken diğer taraftan sevdiklerinden ayrılma anlarının hatırasıyla içleri yanan askerlerden bahseder. “Başkente, neden ve niçin geldiklerini hatırlamak dahi” (Bilgin, 2006: 12) istemeyen bu erlerin, sevdikleriyle ilgili veda sahnelerini ise akıllarından hiç çıkarmadıklarını, en ince ayrıntısına kadar zihinlerinde sakladıklarını belirtir. Sevdiklerinin hayalleriyle gözleri yaşaran ama arkadaşlarının yanında zayıf görünmemek için gözyaşlarını gizlemeye çalışan bu askerlerin sessizce şu türküyü mırıldandıklarını söyler:

“Denizin dalgasına
Kapının halkasına
Ben yolladım yârimi
Urusun kavgasına” (Bilgin, 2006: 13).

Hatıralar, Sarıkamış'a doğru uzayan yolların yorgunluk ve yılgınlığıyla konuşmaya takatleri kalmayan askerlerin, içinde buldukları şartların zorluğunu unutmak için sığındıkları bir limandır. Karların soğuşundan, donup ölme korkusundan, akıllarını yitiren veya intihar eden arkadaşlarını görmenin acısından kaçmak için zihnen geride bıraktıkları güzel günlere dönmektedirler. Bu düşünceler onlara hasret acısı çektirirken aynı zamanda yaşam enerjisi de vermektedir. Yazar; evinden, sevdiğinden uzak düşmüş ve çetin şartlar altında mücadeleye giren her insanın hissedebileceği bu duyguyu, hâkim bakış açısıyla

bazen bütün askerleri içine alan bir değerlendirme şeklinde bazen ise romanda yer verdiği değişik kahramanlar üzerinden parça parça anlatır. Hasretle bağlantılı bu anlatılarda özellikle vurguladığı kelime ise “sıcak”tır. Yazarın ifadesiyle; “Harekâtın başından beri devamlı yürümüş, aç kalmış, üşümüş, zaman zaman Ruslarla çarpışmış eratin hasretini çektiği tek şey sıcaktı. Sıcak yatak, sıcak çorba, sıcak bir oda. Bir de sıcak bir bakış... Bu bakışlar sevgilinin, annenin, babanın da olabilirdi ya, onlar için fark etmezdi. Yeter ki sıcak olsun” (Bilgin, 2006: 250). Çünkü karların dondurucu soğuşunda yürümeye çalışan bu askerlerin birçoğunun kaputu ve potini yoktur. Buna karşın molalar sırasında ve geceleri dinlenirken düşman görmesin diye ateş dahi yakamamaktadırlar. Zaten o ortamda yakacak bir şey bulmaları da neredeyse mümkün değildir. Dolayısıyla bu askerlerin zihinlerini meşgul edecek duyguların hepsinde sıcaklık hayalinin olması doğaldır. Bu açıdan, yaşanan soğuşun şiddetini anlatmanın bir yolu da sıcaklık hasretinden bahsetmektir. Okurunu Sarıkamış yolunda, Allahuekber Dağları’nın soğuşunda dolaştırmak isteyen yazar da bu tezattan istifade etmiş ve roman boyunca sıcaklık hasretini içeren birçok hikâyeye yer vermiştir.

C. Ümidi Kemiren Kurt: Korku

Korku; ölüm, yaralanma, açlık, yorgunluk ve ayrılık gibi birçok olumsuzluğu beraberinde getiren savaşlarda en çok hissedilen duygulardan biridir. Bu açıdan, eserinde bir savaşı konu edinen İsmail Bilgin de daha romanın başlarında askerlerdeki korkuya değinir. Balkan Harbi’nden sonra İstanbul’a gelen ve Sarıkamış’a gitmek üzere Haydarpaşa Limanı’ndan Trabzon Limanı’na doğru yola çıkan tecrübeli askerlerin korkusundan bahseder. Artık acemi erler gibi İstanbul’daki tatlı söylevlere, ateşli nutuklara kendilerini kaptırmayan ve savaşmanın silahla, cephaneyle, levazımatla olduğunu bilen bu askerlerin cephede ölmekten değil, cephe gerisinde sıkıntı yaşamaktan korktuklarını belirtir:

“Harp sırasında ölmek bir yana, harp sonrasında kendi vatanında, mutluluk veren o başşehirde ziyan olmak insana çok ama çok acı geliyordu. İşte tecrübeli erler yeni bir harbin ve yeni bir seferin başlangıcında ‘Acaba yine ziyan olur muyuz?’ diye düşünmeden kendilerini alamıyorlardı. Onları korkutan en önemli şey cephe gerisinde, büyük şehirlerde aç ve açık kalacak olmalarıydı...” (Bilgin, 2006: 14-15).

Balkan Harbi sonrasında yaşanan düzensizlikten kaynaklanan korku, Sarıkamış Seferi’nde askeri açlık ve yokluk üzerinden tesiri altına alır. Birçoğu yazlık kıyafetlerle yürüyüşe katılan askerler kendilerine kaput, potin, yün çorap gibi kışlık kıyafet verileceği ümidiyle uzun yol kat ederler. Fakat bir müddet sonra bu ümitleri, soğuktan ve hastalıktan ölme korkusuna dönüşür. Çünkü kışlık elbisenin yanı sıra doktor ve ilacın da bulunmadığı

bu yürüyüş sırasında birçok asker can vermiştir. Yazar bu durumu eserinde şu cümlelerle verir:

“Asker arasında en çok korkulan şey tifüsün ortaya çıkması ve bunun yaygınlaşmasıydı. Soğuktan donma da ikinci sıradaydı. Ne gariptir ki, ezeli düşman diye belledikleri Rus’tan korkma ise üçüncü ve son sırada yer alıyordu” (Bilgin, 2006: 52).

Yazarın, askerlerdeki korku sıralamasını hastalık, soğuk ve düşman şeklinde vermesi oldukça bilinçli bir tercihtir. Aslında bu seçeneklerin hepsinin sonunda ölüm vardır. Fakat hastalık veya soğuktan dolayı can vermek yokluğun, acizliğin neticesi olduğu için askere daha acı gelmektedir. Burada amaçlarına ulaşamamanın, yani vatani işgal eden düşmanla çarpışamamanın hüznü de gizlidir. Çünkü askerlerin birçoğu, hastalık ve soğuğu yenebilirlerse düşmanı rahatlıkla kovabileceklerinden zerre kadar şüphe etmemektedir. Dolayısıyla onların korkusu düşmanla karşılaşmak veya ölmek üzerine değildir. Sadece asıl görevlerini yapamamaktan korkmaktadırlar. Yazar askerler gözünden tahayyül ettiği bu düşünceyi, yine romanın değişik bölümlerinde ve değişik kahramanlar vasıtasıyla aktarmaktadır. Ayrıca askerlerdeki korku sıralamasını bu şekilde vererek hem doğru dürüst hesaplama yapılmadan girişilen Sarıkamış Harekâtı’nın tarihî acı gerçeklerini hatırlatmakta hem de askerlerin bütün imkânsızlıklara rağmen sadakatle ölüme doğru korkusuzca yürüyüşlerini destanlaştırmaktadır.

D. Beyaz Karlar İçinde Kara Bir Sevda

Sarıkamış Harekâtı’nı bir tarihçi gibi sadece ordunun kazanımları veya kayıpları açısından değerlendirmeyen ve bu harekâta katılan her askerin duygu ve düşünceleriyle bir dünyası olduğunu okuruna hatırlatmak isteyen İsmail Bilgin, bunun için roman içerisine bir de sevda hikâyesi yerleştirir. Bu hikâye, romanın ana kahramanı Faik Çavuş ile Kadir Ağa’nın kızı Zehra arasında gerçekleşen ani ve gizli bir aşkı konu edinir. Yoğun yağış sebebiyle birliğini kaybeden ve yakındaki köye doğru ilerlemek isteyen Faik Çavuş, yolun ortasında donmuş gibi kalır. Rusların yaklaşmasından dolayı ailesini korumak için köyünü terk eden Kadir Ağa’nın kızı tesadüfen Faik Çavuş’un bacaklarının üzerinden geçer. Neye çarptıklarını merak ederek kızaktan inen Kadir Ağa, yerde yatan bu askerin ölmediğini anlar ve askeri arabaya taşımak için kızı Zehra’dan kendisine yardım etmesini ister. Yazar, bu ilk karşılaşma anını şöyle anlatır:

“Zehra askerin yüzüne dikkatle baktı. Uzamış siyah sakalı, avurtları ve gözleri çukurlaşmış ve hâlsiz olduğu her hâlden belli olan siması vardı. Zehra’nın içinde ‘bu erin gözleri ne renk acaba?’ diye bir merak doğdu. Ve erin gözlerini açmasını umarak içinde dayanılmaz bir istek duydu.

İşte o isteği sanki hissetmiş olan Faik Çavuş gözlerini araladığında, karşısında mehtap kadar güzel, peri gibi birini görünce, ne olduğunu anlayamadan sordu:

- Öldüm mü?

Zehra gülümsedi:

- Hayır, yaşıyorsunuz.

Faik çavuş gözlerini tekrar kapadı” (Bilgin, 2006: 193).

Tesadüfe dayalı bu karşılaşma anı, iki gencin de yüreklerindeki sevda ateşini tutuşturur. Faik Çavuş’un gönlü ile aklı çatışmaya başlar. Zaten ara sıra zihnini yoklayan kaçma fikri, tekrar depresir. Fakat bu sefer bu arzu, cepheden değil cepheye doğru kaçma isteği şeklindedir. Çünkü o kendini orduya, cepheye ait hisseder ve “bu yorulmamış, acıya bulanmamış hayatlara gölge düşürmek” (Bilgin, 2006: 196) istemez. Birini sevmenin, birine gönül vermenin kendisi için çok geç olduğunu düşünür. Aslında bir taraftan da bu aileyle Erzurum’a gitmek ve “Bizimle gelsen.” (Bilgin, 2006: 196) diye teklif eden Zehra’yla yeni bir hayata başlamak ister. Büyük bir iç muhasebenin neticesinde; yıllardır alıştığı, kanla, barutla, acıyla yoğrulan dünyasına geri dönmeye ve eğer savaş sonrasında fırsat bulursa Zehra’ya dönmeye karar verir:

“Bu beyaz yürüyüşte bir sevda gelmişti başına. Sevdayı Kadir Ağanın kızı Zehra hatırlatmıştı. Yıllardır aklına getirmemek için çabaladığı, hep kaçtığı kara sevda kendisini beyaz karların içinde bulmuştu. İçinde küllenmiş közler o kıvılcımla tam ateşe dönmek üzere iken Faik Çavuş buna cesaret edememişti. Haftalarca uzun ve beyaz yürüyüşe bin bir güçlkle devam eden yorgun çavuş gönlünü esir alacak sevdaya cesaret edememiş, âdeta kaçmıştı. ‘Olmaz’ dedi. ‘Olmaz. Kurşun yarası, düşmanın açtığı süngü yarası kapanır ama gönül yarası kapanmaz Faik Çavuş. Sen kolay kolay unutamazsın. Acıyı da sevdayı da unutmazsın. Balkan Harbi’ni, Sultanahmet Camii’ni, hummayı unutabildin mi? Hayır. Bunu da unutamazdın Faik Çavuş. Ne ki iyi yaptın. O, bir gonca gül gibiydi. Üzerine çiğ damlaları düşmüş açılmamış bir gül idi. Sen ise yaprakları sararmaya yüz tutmuş asırlık çınar gibisin. Onda bahar sende hazan hüküm sürüyor. Onun için nimet olan kar senin için külfet değil miydi? Bir an için gönlünde tomurcuklanıp çiçek açmaya duran ümitlerin zemheride donabilirdi. İyi yaptın. Oradan kaçmakla, geri dönmekle iyi yaptın. Hele o kardelen ‘Bizimle gel derken...’ Sen de iyi dedin. ‘Gitmeye mecburum...’” (Bilgin, 2006: 205).

Yazar, romanın ilerleyen sayfalarında Zehra’nın Faik Çavuş’un gönlünde uyandırdığı aşk duygusundan birkaç defa daha bahseder. Böylece her insanın yaşayabileceği aşk duygusunu dile getirerek okurun Faik Çavuş’la empati kurmasını ve cephede savaşmayı tercih eden Faik Çavuş’un ne kadar büyük bir fedakârlık yaptığını anlamasını ister.

E. Mücadelenin Özü: Vatan Sevgisi

Romanda, savaşın askerlere ve topluma yaşattığı iç çatışmalar ve olumsuz duyguların yanı sıra vatan sevgisi, arkadaşlık, fedakârlık, kahramanlık ve gurur gibi olumlu duygulara da fazlasıyla yer verilmiştir. Zira Sarıkamış'a doğru sefere çıkan askerlerin -her ne kadar askerlik icabı kendilerine verilen emri sorgulamadan yerine getirseler de- bu uzun yolculukta kendilerini motive edecek fikir ve duygulara da ihtiyaçları vardır. Canlarını hangi uğurda feda ettiklerini bilmeleri, görevlerini yerine getirmede onların daha gayretli ve istekli olmalarını sağlayacaktır. Zaten bir savaş ortamında askerlere yönelik, özellikle millî ve dinî hassasiyetleri hatırlatan konuşmaların yapılması oldukça doğaldır. Bu yönüyle İsmail Bilgin de romanında, askerlerin zorluklara karşı direnme gücünü arttıran bu duygulardan geniş şekilde bahsetmiştir.

Sarıkamış Harekâtı'na katılan askerlerin temel gayesi, vatan topraklarını Rus işgalinden kurtarmaktır. Yazar bu amacı romanında gerek rütbeli gerekse sıradan askerlerin bakışıyla defalarca dile getirir. Fakat temelde aynı gaye olsa da sıradan erler ile rütbelilerin düşünceleri arasında farkların olduğunu da vurgular. Örneğin romanda Faik Çavuş ve Ziver gibi sıradan askerlerin hedefi Sarıkamış'a varmak ve düşmanı oradan kovmak fikrinden ibarettir. Oysa 18. Tümenin 5. Tabur Komutanı Yüzbaşı Baki Bey gibi rütbelilerin niyeti sadece "93 Harbi'nden beri acı acı inleyen, kirlenen vatanın o güzel köşeleri olan Batum, Kars, Ardahan, Sarıkamış, Doğu Beyazıt'ı kurtarmak" (Bilgin, 2006: 36) değil; sonrasında Sarıkamış'tan Kafkasya içlerine ilerleyerek orada bulunan Türkleri esaretten kurtarmak ve birliklerini sağlamaktır. Hatta güneye inip İran'ı geçerek Hindistan ve Afganistan'ın kendi başlarına hür bir devlet olmaları için ellerinden geleni yapmaktır (Bilgin, 2006: 132). Yani esas hedef, kaybedilen toprakları geri almak, eski sınırlara ulaşmak, hatta eski sınırların ötesine taşmak ve böylelikle Osmanlı İmparatorluğunu sıkıntılarından kurtarıp eski kudretli günlerine döndürebilmektir (Bilgin, 2006: 116). Bunları gerçekleştirebilmek için ise Almanlarla birlikte hareket etmeyi planlamaktadırlar. Çünkü bu rütbeliler, Batılılar tarafından "hasta adam" olarak tanımlanan Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumun farkındadırlar. Yazar bu tespiti yine bir rütbelinin, 30. Tümen Komutanı Yarbay Ali Osman Bey'in bakış açısıyla verir. Emir subayına hitaben yaptığı bir konuşma kurgusuyla Yarbay Ali Osman'ın ağzından; "Büyük düşler, büyük gayretlerle gerçekleştirilir. İşte biz bu düşüncelerle canımızı bu dağlarda vermeye geldik. Kafkasya Seferi'nin özü budur. Başarabilir miyiz? Belki. Gönül daha iyi donanımlı asker, silah, giyecek ve yiyecek ile büyük düşlerin peşine düşmeyi isterdi. Fakat yok. Buna imkân olmadı yıllardır. Belki bundan sonra da olmayacak. Biz denemeyi yapmaya mecburuz." (Bilgin, 2006: 120) cümlelerini aktarır. Bir taraftan çaresizliği diğer taraftan ümidi yansıtan bu tarz cümlelerle yazar, aslında okurunu harekâtın farklı boyutları üzerine düşünmeye sevk eder. Ve bir bakıma, büyük bir hezimetle

sonuçlanan ve binlerce cana mal olan bu harekât hakkındaki doğru-yanlış veya gerekli-gereksiz değerlendirmesini okura bırakır.

Acı gerçekler ve imkânsızlıklar karşısında askeri böyle hayaller peşinde sürüklemenin doğruluğunu sorgulatan yazar aynı zamanda, bütün olumsuzluklara rağmen Sarıkamış Harekâtı'nın millet tarafından desteklendiğini belirtir. Yine ana kurgunun ötesinde savaştan kısa kesitler sunma yöntemini tercih eden yazar bir bölümde, Erzurumlu Nene Hatun'un ve Erzurumluların fedakârlığına değinir. Hasankale'nin güneyinde Ruslarla çarpışan 11. Kolordu'nun komutanı Ragıp Paşa, kendilerine acilen erzak gönderilmesi için Erzurum Valisi Tahsin Bey'e telgraf çeker. Vali Tahsin Bey, halka duyuru yaptırır. Nene Hatun, ilanı duyunca evindeki bütün unu getirir ve deftere kayıt yapılmasını da istemez. Bu hikâyeyi Tahsin Bey'le Nene Hatun arasında geçen bir diyalog şeklinde kurgulayan yazar, "93 Harbi'nde Aziziye Tabyası'nda bir destan yazan bu kahraman kadın şimdi de bu hareketi ile küçük bir destan yazmıyor muydu?" (Bilgin, 2006: 74) sorusuyla okuruna hitap eder. Sonrasında da Erzurumlu delikanlıların toplanan erzakı, 90-95 kilometre ötedeki cepheye götürmek için gerçekleştirdiği sıkıntılı yolcuğu anlatır. Kurgu sırasında bu tarzda millî ve manevî duygulara seslenen birçok hikâyeye yer veren yazar böylece okurunu etkilemeye çalışır.

SONUÇ

Sarıkamış/Beyaz Hüzn romanı başından sonuna kadar savaşın insanlara yaşattığı acı ve zorlukları değişik açılardan işlemeye çalışmaktadır. Okurlarına, binlerce kişinin can verdiği Sarıkamış Harekâtı'nı sadece askerî ve siyasî bir başarısızlık olarak yorumlayıp geçmemelerini, orada karların içinde yatan her bir şehidin aslında bir hayat hikâyesi olduğunu hatırlatmayı hedeflemektedir. Bunu yaparken de özellikle duyguları ön plana çıkarabilmek için kurgu içerisinde kesitler şeklinde değişik olaylara yer vermektedir. Mesela, yeterli gıda almadan olağanüstü gayret göstererek yürüdükleri için kalpleri büyüyen ve beş on yaş birden yaşlanan askerlerden (yaşlılık hastalığı), sefer boyunca rahat yüzü göstermeyen bitlerin tifüs sebebiyle ölecek askerlerden uzaklaşmasından, cepheye gönderdiği oğlundan haber alamayan yaşlı bir babanın gelen geçen herkesten evladını sormasından, çatışma sırasında yaralanan askerleri ameliyat etmeye çalışan doktorun çaresizliğinden, nöbet tuttuğu yerde donup kalan bir askerden, karınlarını doyurmak için ağaç kabuğu dahi bulamayan askerlerden ve bu olayların onlarda oluşturduğu duygulardan bahsetmektedir. Fakat bu anlatıların, sadece savaşın kötülüğünü aktarmadığı, vatan sevdasıyla düşmanı kovmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan askerleri kahramanlaştırarak okura millî duygular aşılacağı rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akça, Hilal (2016). "Tarihi Romandan Millî Kimliğe: Sarıkamış/Beyaz Hüzün", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 2(4):66-87.
- Argunşah, Hülya (1990). *Türk Edebiyatında Tarihi Roman (Türk Tarihiyle İlgili)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Belge, Murat (2012). "Savaş ve Edebiyat", *Edebiyat Üzerine Yazılar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilgin, İsmail (2006). *Sarıkamış/Beyaz Hüzün*, İstanbul: Timaş Yayıncılık.
- Biricik, İbrahim (2016). "'Çanakkale Mahşeri' ve 'Sarıkamış/Beyaz Hüzün' Romanlarında Türklerin Kimliksel Bellek Mekânları", *Türkiyat Mecmuası*, 26(2):95-111.
- Coşkun, Sezai (2011). "Savaş-Edebiyat İlişkisi Bağlamında Bosna Savaşı'nın Türk Şiirine Yansıması", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, y.3, S.5, Ocak-Haziran, s.29-52.
- Duman, Harun (2018). "Savaş Edebiyatı", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 1, s. 99-110.
- Güvenç, Bozkurt (2010). *Türk Kimliği*, İstanbul: Boyut Yayınları.
- Ersoy, M. Akif (2011). *Safahat*, hzl. A. Vahap Akbaş, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Sınar Çılgın, Alev (2003). *Türk Roman ve Hikâyesinde İkinci Dünya Savaşı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. Hamdi (2012). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yıldırım, Yunus (2015). "Sarıkamış Harekâtı'nın İsmail Bilgin'in Sarıkamış-Beyaz Hüzün İsimli Romanına Yansıması", *Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi 100. Yılında 1. Dünya Savaşı ve Mirası Bildiri Kitabı*, 2. Cilt, (ed. Halil Çetin, Lokman Erdemir), 6-8 Kasım 2014, Çanakkale, s. 137-148.